

^۱ مسلم خسروی زارگر

^۲ سمیه حمیدی

^۳ علی جزندری

چکیده

از گذشته‌های دور، مسأله امنیت به‌عنوان یکی از دغدغه‌های جوامع بشری به‌شمار می‌آمده است تا جایی که حتی برخی از اندیشمندان حوزه مطالعات اجتماعی معتقدند یکی از دلایل چشم‌پوشی بشر از مقوله آزادی و حیات طبیعی و تن دادن به زندگی جمعی، مسأله امنیت اجتماعی بوده است. بر اساس رویکرد مکتب کپنهاک، امنیت اجتماعی مقوله‌ای ذهنی است. به‌عبارت دیگر، ذهنیت افراد حاضر در یک جامعه انسانی تعریف امنیت و نحوه تأمین آن را شکل می‌دهد. بنابراین در برقراری امنیت اجتماعی ذهنیت دو بازیگر مهم است، اول کسانی که از امنیت اجتماعی استفاده می‌کنند و دوم کسانی که در این امنیت نقش دارند. به‌نظر می‌رسد بتوان این مسأله را درباره امنیت مرزی هم قائل شد، یعنی ذهنیت مرزنشینان و مجریان تأمین امنیت می‌تواند در تعریف و تأمین امنیت اجتماعی مهم باشد. استان خراسان جنوبی به‌رغم همجواری با کشور افغانستان و استان سیستان و بلوچستان، بر اساس گزارش‌های سالیانه نیروی انتظامی، جزء امن‌ترین استان‌ها به‌ویژه در مسأله امنیت مرزی بوده است. نویسندگان این پژوهش در پاسخ به چرایی این مسأله، فرضیه خود را این‌گونه مطرح نموده‌اند که به نظر می‌رسد رابطه معناداری میان امنیت پایدار مرزی و ذهنیت عشایر مرزی و مجریان تأمین امنیت مرزی استان وجود داشته باشد. به‌عبارت دیگر، ذهنیت این دو بازیگر درباره تعریف امنیت، نقاط ضعف امنیت و راه کارهای ارتقای امنیت اجتماعی دارای رابطه معناداری است.

نوشتار حاضر با استفاده از رویکرد مکتب کپنهاک به روش پیمایشی (پرسشنامه)، از جامعه آماری عشایری مناطق مختلف مرزی استان خراسان جنوبی، حجم نمونه را انتخاب و مورد پرسش قرار داده است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، نشان دهنده اثبات فرضیه پژوهش است، یعنی رابطه معناداری میان ذهنیت عشایر و مجریان تأمین امنیت استان در مسأله امنیت اجتماعی وجود دارد.

واژگان کلیدی: خراسان جنوبی، عشایر خراسان جنوبی، امنیت اجتماعی، باری بوزان، مکتب کپنهاک.

^۱ عضو هیأت علمی گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند، نویسنده مسؤول moslem.khosravy@birjand.ac.ir

^۲ استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه بیرجند hamidi.atu11@yahoo.com

^۳ دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه تربیت مدرس jazandariali@yahoo.com

تکاپو برای رسیدن به امنیت از مهم‌ترین انگیزه‌های انسان در طول زندگی اوست. بشر که برای تأمین امنیت و فرار از ناامنی، جامعه تشکیل داده بود، به زودی دریافت که این بار امنیت او نه تنها از سوی طبیعت و عوامل طبیعی، بلکه از سوی انسان‌ها و عوامل گوناگون اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز تهدید می‌شود (نویدینا، 1385: 23). به عبارت دیگر، مفهوم امنیت، قدمتی به وسعت تاریخ بشر و از جهتی بر مفهوم "اجتماع و جامعه" تقدم دارد. این مفهوم به تدریج با توسعه جوامع بشری، ابعاد تازه‌ای یافته است (زنگی‌آبادی و زنگنه، 1381: 42). بدین ترتیب، دغدغه همیشگی او برای تأمین امنیت در مقوله‌ای جدید، با عنوان احساس امنیت اجتماعی ظهور می‌کند.

امروزه دغدغه مقوله امنیت با نحوه ادراک مسائل امنیتی رابطه تنگاتنگی دارد، به گونه‌ای که ذهنیت افراد تعیین کننده سطح برخورداری اجتماع از امنیت می‌باشد. پرسش اساسی پژوهش حاضر بر این اساس است که آیا در استان خراسان جنوبی، تعریف مشترکی از مفهوم امنیت وجود دارد؟ به عبارت دیگر، آیا مجریان تأمین کننده امنیت استان و عشایر آن به عنوان بخشی از جمعیت مرزی استان، تعریف مشترکی از مفهوم امنیت دارند؟ ذهنیت این دو بازیگر چه میزان به یکدیگر نزدیک است و از نگاه هر یک، امنیت با چه شاخصه‌هایی بایستی در بستر اجتماع ظهور یابد؟ آیا اشتراکات ذهنی عشایر و مجریان امنیت می‌تواند در امنیت اجتماعی خراسان جنوبی اثرگذار باشد؟ فرضیه پژوهش حاضر بر این مبنا استوار است که رابطه معناداری میان ذهنیت مجریان تأمین کننده و عشایر استان در خصوص تعریف امنیت اجتماعی و مصادیق آن وجود دارد که این امر باعث افزایش ضریب امنیت در استان شده است.

نویسندگان این نوشتار در جهت حصول نتایج واقعی‌تر و پاسخ به سؤالات و فرضیه تحقیق، دست به مطالعه موردی و پیمایشی موضوع زدند و دو جامعه آماری مشخص نمودند، گروه اول عشایر مرزی استان به عنوان بازیگرانی که هم از امنیت اجتماعی استفاده می‌کنند و هم در برقراری و ماندگاری آن نقش دارند. گروه دوم مسؤولین اجرایی استان که در نهادهای مرتبط با موضوع امنیت اجتماعی همانند حوزه سیاسی امنیتی استانداری، حوزه اجتماعی استانداری، حوزه اشتغال استانداری، شورای تأمین استان، سازمان عشایری استان، فرمانداری‌های مرتبط، بخشداری‌های مرتبط، شورای اسلامی مناطق عشایری و نهادهای نظامی به عنوان بازیگران تأمین امنیت استان نقش‌آفرینی می‌کنند.

پیشینه تحقیق

بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که مطالعات متعددی در خصوص امنیت اجتماعی صورت گرفته است که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

دو پیمایش در سال‌های 1383 و 1384 در خصوص «بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان مراکز استان های کشور» انجام گرفته که در آن به بررسی نقش سازمان‌های مختلف در احساس امنیت شهروندان پرداخته شده است. نتایج این پژوهش، نشان می‌دهد نیروی انتظامی و قوه قضائیه بیشترین نقش را در تأمین و حفظ امنیت شهروندان داشته‌اند (کرامتی، 1385: 10).

یک نظرسنجی در سال 1383 از سوی ناجا به منظور «بررسی میزان احساس امنیت در بین حاشیه‌نشینان تهران بزرگ به تفکیک مناطق» و بررسی عملکرد نیروی انتظامی از دیدگاه آنان انجام شده است. نتایج این نظرسنجی نشان می‌دهد که سن،

جنس، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات و درآمد افراد بر احساس امنیت آنان تأثیرگذار است (ناجا، 1383: 7-12). به نظر می‌رسد هیچ‌کدام از مطالعات مذکور اشاره مستقیمی به موضوع این پژوهش نداشته و این موضوع در نوع خود بی‌بدیل است.

موقعیت استان خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی در شرق ایران با مرکزیت شهر بیرجند واقع شده است. این استان، بر اساس مصوبه مجلس شورای اسلامی و پس از تقسیم استان خراسان بزرگ به سه استان، در سال 1383 ایجاد شد. مساحت این استان 151193 کیلومتر مربع است که از این نظر، سومین استان ایران است. بر اساس سرشماری سال 1390، جمعیت آن برابر با 662534 نفر می‌باشد و از این نظر بیست و هشتمین استان کشور است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن 1390 برگرفته از سایت مرکز آمار ایران). استان دارای آب و هوای نیمه‌صحرائی است و میانگین بارندگی در آن تقریباً معادل 150 میلی‌متر می‌باشد (شاطری، 1391: 20). 95 درصد وسعت این استان را عرصه‌های طبیعی در بر می‌گیرد که از این میزان، 22/7 درصد بیابانی، 63/3 درصد مراتع بیابانی، 7/2 درصد مراتع خوب و متوسط و 6/8 درصد جنگلی است. 880334 هکتار از مساحت این استان، جزء کانونهای بحرانی فرسایش بادی است که شهرستان قاینات با 242472 هکتار مساحت کانونهای بحرانی، دارای بیشترین سطح و شهرستان سراپان با 27787 هکتار، دارای کمترین سطح کانون بحران فرسایش بادی است. از این‌رو، می‌توان این استان را یکی از خشک‌ترین استان‌های کشور دانست که بالطبع این مسأله بر زندگی ساکنان آن تأثیرگذار می‌باشد. این استان از شمال با استان خراسان رضوی، از غرب با استان‌های یزد، اصفهان و سمنان، از شرق با کشور افغانستان و از جنوب با استان سیستان و بلوچستان و کرمان هم‌مرز است.

چارچوب نظری

مفهوم امنیت اجتماعی و احساس ناشی از آن در پی توسعه تحلیل‌های جدید امنیتی و پس از جنگ سرد در اروپا مطرح شد. این مفهوم، نخست به‌عنوان یک رویکرد مفهومی به‌وسیله گروه مستقلی از محققان در مؤسسه تحقیقات صلح کپنهاک^۴ توسعه پیدا کرد (Bilgin; Booth; Jones, 1998: 211). پیش از این نحوه تأمین امنیت که از دیرباز موضوع مورد بحث پژوهشگران عرصه مسائل راهبردی بوده، به‌طور مشخص در دو ایده رئالیستی و ایدئالیستی (لیبرالیستی) تجلی یافته بود (بوزان، 1378: 16).

مکتب کپنهاک را می‌توان واکنش دو دیدگاه مذکور نسبت به مفهوم امنیت دانست. در حالی که رئالیست‌ها در بحث امنیت محوریت را به قدرت نظامی می‌دادند، لیبرال‌ها با خوش‌خیالی تأمین امنیت را در دستیابی به صلح می‌دانستند. در واقع، چارچوب تنگ و محدود دامنه امنیت در دیدگاه آنان در مکتب کپنهاک اصلاح گردیده است (بوزان و ال، 1383: 23-24). موضوعی که نخستین بار در آنجا مطرح شد، این بود که اولاً امنیت-ناامنی، فقط به عوامل نظامی بستگی ندارد، بلکه امروزه مسائل اجتماعی، فراتر از عوامل نظامی ایفای نقش می‌کنند؛ ثانیاً متصدی امنیت فقط دولت‌ها نیستند، بلکه نیروهای اجتماعی نقش برجسته‌ای در آن دارند (افتخاری و نصیری، 1383: 238). به‌علاوه، صاحب‌نظران مکتب کپنهاک، امنیت را در دو بعد عینی و ذهنی مطرح

^۴ . copenhagen

می‌کنند و اظهار می‌دارند تهدیدهای امنیتی در دامنه‌های وجود دارند که به‌طور ذهنی نیز قابل تجربه‌اند. از این‌رو. مسأله ذهنیت نیروهای اجتماعی چه در مقام دولتمردان و مجریان تأمین امنیت و چه در جایگاه شهروندان در این رویکرد، حائز اهمیت می‌باشد.

از جمله اندیشمندان برجسته مکتب کپنهاک باری بوزان^۵ می‌باشد. وی در پی گسترش مفهوم امنیت، تحلیل‌های ظریفی ارائه داده و ایده امنیت اجتماعی را مطرح کرده است. بوزان بر خلاف دیدگاه رویکردهای پیشین در مورد امنیت که آن را امری عینی و واقعی تصور می‌کردند، بیان می‌دارد که "امنیت مسأله‌ای است بین ذهنی" که مبتنی بر تصمیم بازیگران خواهد بود (ابراهیمی، 1386: 446).

بدین ترتیب، ممکن است برداشت و ادراکات امنیتی مختلف و متفاوتی از سوی بازیگران مختلف حتی در مورد موضوعی خاص، روی دهد. از سوی دیگر، برداشت و ارزیابی دیگران در مورد امنیتی ساختن یک موضوع توسط یک بازیگر اهمیت می‌یابد؛ زیرا این برداشت و ارزیابی آنها در نهایت بر نحوه تصمیم‌گیری و پاسخ‌هایشان تأثیرگذار خواهد بود (عبدالله خانی، 1381: 137-136). از این‌رو، مقوله امنیت امری است ذهنی و متناسب با تعریف بازیگران عرصه اجتماعی از آن تعیین می‌یابد. به این معنا که تعریف هر گروه از بازیگران (نیروها و عوامل اجتماعی) از امنیت شامل شاخصه‌های خاصی است که با سایر بازیگران متفاوت است (ترابی و گودرزی، 1384: 65). لذا این ذهنیت و نحوه ادراک بازیگران عرصه اجتماعی است که تعریف آنان از امنیت را شکل می‌دهد و با توجه به برشمردن شاخصه‌هایی ذهنی به‌دنبال مصادیق عینی آن در جامعه می‌گردد و مطابق با آن وضعیت امنیت در جامعه را تشریح و ارزیابی می‌کند.

باری بوزان نخستین بار اصطلاح امنیت اجتماعی را در کتاب «مردم، دولت‌ها، هراس» به‌کار برد. این مفهوم تنها یکی از ابعاد رویکرد پنج بعدی او به مقوله امنیت بود. دیگر بخش‌های رویکرد وی عبارتند از: امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی و زیست محیطی. تمام این ابعاد و از جمله امنیت اجتماعی، همگی بخش‌هایی از امنیت ملی هستند (Roe, 1996: 3). امنیت اجتماعی از نظر بوزان به حفظ ویژگی‌هایی اشاره دارد که بر اساس آن، افراد خود را به‌عنوان عضو یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند. یا به عبارتی، با جنبه‌هایی از زندگی فرد ارتباط پیدا می‌کند که هویت گروهی او را شکل می‌دهند (Buzan & Wearver, 1998: 4-5). در میان آنچه تعیین‌کننده مقوله امنیت است، ذهنیت هر یک از بازیگران اجتماعی از ابعاد امنیت اجتماعی است.

پژوهش حاضر تلاش می‌کند تا با بهره‌گیری از مکتب کپنهاک و نگاه ویژه باری بوزان به امنیت اجتماعی، فلسفه و عوامل اثرگذار بر امنیت اجتماعی پایدار استان خراسان جنوبی را بررسی نماید، ذهنیت مجریان تأمین‌کننده امنیت و عشایر استان خراسان جنوبی را به‌عنوان دو بازیگر اصلی تأثیرگذار بر امنیت استان را مورد واکاوی قرار داده و تعریف هر یک از این دو بازیگر از مقوله امنیت اجتماعی را با توجه به ابعاد پنج‌گانه امنیت اجتماعی باری بوزان (امنیت نظامی، سیاسی، اقتصادی، زیست محیطی، فرهنگی و اجتماعی) را مورد ارزیابی قرار دهد، تا بر این اساس، میزان نزدیکی ذهنیت این دو بازیگر و نحوه ادراک آنان از امنیت اجتماعی و مرزی‌سنجش شود.

^۵ . Barry Buzan

فرایند تحقیق

در این پژوهش جهت آزمون فرضیه‌های تدوین شده، محقق علاوه بر مصاحبه با افراد صاحب‌نظر، با تهیه یک پرسشنامه 20 سؤالی و اجرای آن در دو جامعه آماری، پس از جمع‌آوری داده‌ها و انجام اقدامات آماری نتایج به دست آمده را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

جامعه آماری اول، شامل 81000 نفر عشایر استان که در شهرستان‌های مرزی زیرکوه، درمیان، سریش، نهبندان، سکونت دارند می‌شود، که 1000 نفر (حدود 5/1 درصد) آنها پرسشنامه مزبور را پر نموده‌اند.

جامعه آماری دوم، شامل 2270 نفر، کل مسؤولین مرتبط با تأمین امنیت اجتماعی در استان خراسان جنوبی است که در دستگاه‌های اجرایی همانند حوزه سیاسی - امنیتی استانداری، حوزه اجتماعی استانداری، حوزه اشتغال استانداری، شورای تأمین استان، سازمان عشایری استان، فرمانداری‌های مرتبط، بخش‌داری‌های مرتبط، شورای اسلامی مناطق عشایری و نیروی انتظامی (مرزبانی و پاسگاه‌های مرزی) شاغل هستند، از این تعداد 30 نفر (حدود 5/1 درصد) پرسشنامه مذکور را پر نموده‌اند.

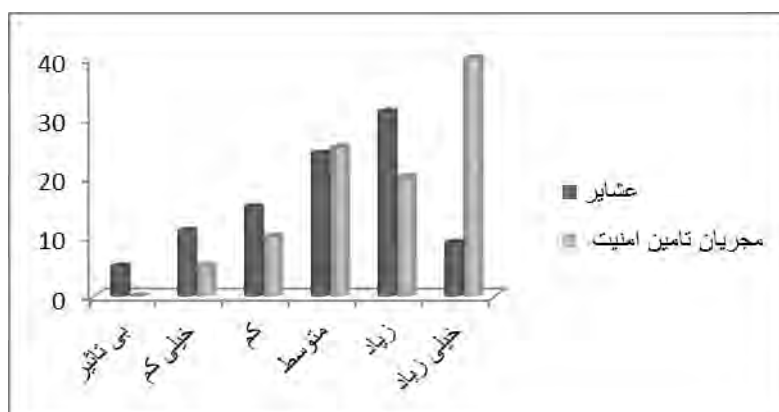
روش انجام این پژوهش توصیفی- همبستگی و روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده، روش گردآوری اطلاعات به صورت مصاحبه با افراد صاحب‌نظر، مطالعه اسنادی، پرسشنامه و تحقیق میدانی، و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز روش کمی با بهره‌گیری از آمار توصیفی و استنباطی به کمک نرم افزار spss صورت گرفته است.

تحلیل داده‌ها

با تأکید بر الگوی امنیت اجتماعی باری بوزان سؤالاتی در پنج بعد امنیت نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و زیست محیطی طراحی و میان جامعه نمونه آماری عشایر و مجریان تأمین امنیت استان توزیع شد. در زیر به تشریح پاسخ‌های ارائه شده از سوی دو بازیگر در پرسشنامه‌ها می‌پردازیم.

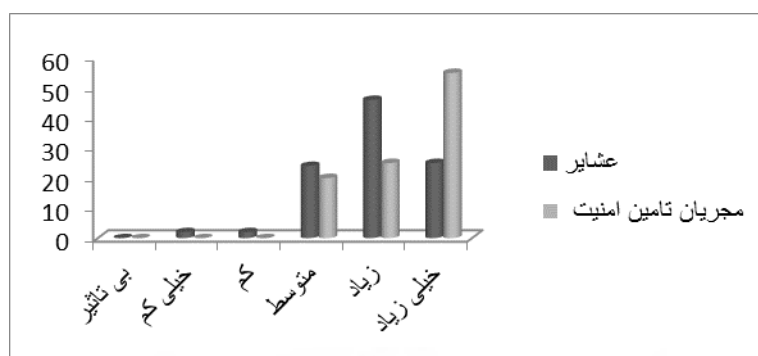
1- بعد نظامی

این بعد از امنیت اجتماعی شامل سؤالاتی پیرامون درگیری مرزی، واگذاری تجهیزات دفاعی (اسلحه) توسط دولت به عشایر، وجود اشرار مسلح در منطقه و افزایش امکانات نظامی (پاسگاه‌های مرزی، سیستم رادار مرزی، دستگاه‌های بازرسی و کشف مواد مخدر و ...) می‌شود که به تحلیل پاسخ‌های مربوط به هر کدام پرداخته می‌شود.

نمودار 1-1- تأثیر درگیری مرزی بر امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر مجریان تأمین امنیت استان، نبود درگیری مرزی بیشترین تأثیر را در تأمین امنیت دارد و این عامل در نگاه عشایر از جایگاه متوسطی برخوردار است. شاید دلیل این ذهنیت را در قرابت کاری بیشتر مجریان تأمین امنیت استان نسبت به عشایر با مقوله امنیت در منطقه دانست. با توجه به این که عشایر به عوامل دیگر در مسأله امنیت نیز توجه دارند؛ لذا درگیری مرزی جایگاه متوسطی در ذهن آنان دارد. بنابراین هر دو بازیگر در ارتباط با این که نبود درگیری مرزی، نقش مهمی در امنیت اجتماعی دارد، در شاخص متوسط اشتراک نظر دارند.

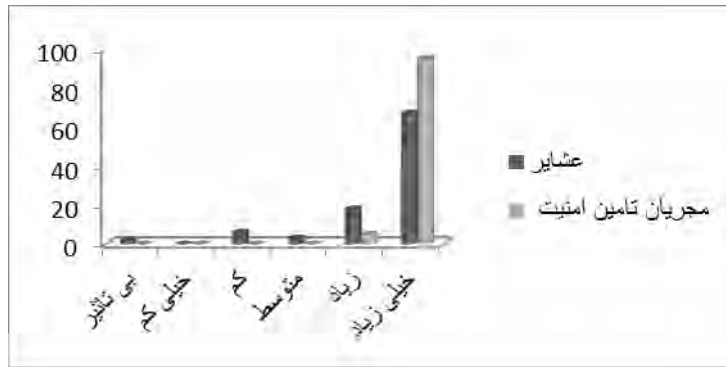
نمودار 1-2 تأثیر واگذاری تجهیزات دفاعی به عشایر در تأمین امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، واگذاری تجهیزات دفاعی توسط دولت به عشایر تأثیر زیاد و از نظر مجریان تأمین امنیت تأثیر خیلی زیادی در تأمین امنیت مرزی استان دارد، هر دو بازیگر در شاخص متوسط اشتراک نظر دارند. شاید یکی از دلایل اختلاف نظر جزئی دو بازیگر در این شاخص، نگرانی عشایر از امکان استفاده اسلحه در منازعات درون گروهی آنهاست. در مجموع هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

نمودار 1-3 تأثیر وجود اشراک مسلح در کاهش امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

هر دو بازیگر وجود اشراک مسلح را در کاهش امنیت مرزی خیلی زیاد اثرگذار می دانند. یکی از دلایل این اشتراک نظر در شاخص خیلی زیاد تأثیر عینی و ملموس اشراک مسلح در به هم زدن امنیت مرزی استان است. در مجموع هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

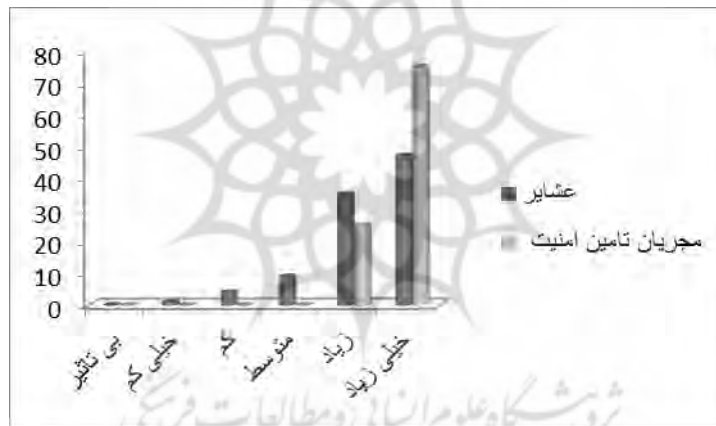

نمودار 1-4- تأثیر افزایش امکانات نظامی در ارتقای امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

افزایش امکانات نظامی از نظر هر دو بازیگر تأثیر خیلی زیادی در ارتقای امنیت استان دارد. یکی از دلایل اشتراک نظر هر دو بازیگر در شاخص خیلی زیاد را می‌توان در این نکته دانست که هر دو بازیگر، دولت را کارگزار اصلی تأمین کننده امنیت می‌دانند.

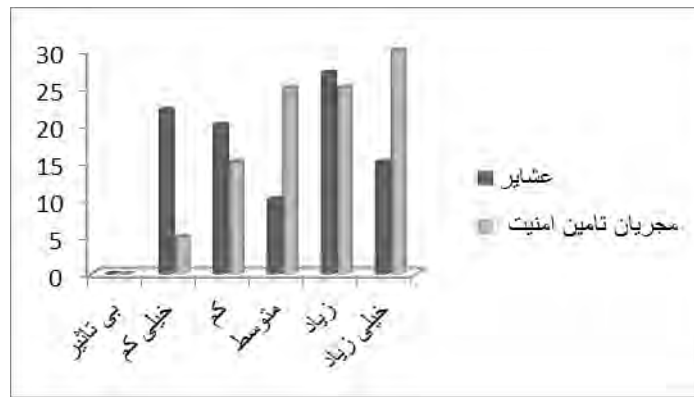
2- بعد اقتصادی

بعد اقتصادی شامل سؤالاتی پیرامون قاچاق کالا، فرصت‌های برابر شغلی در زندگی عشایری و زندگی شهری، مهاجرت جوانان عشایر برای کسب شغل و شرایط زندگی بهتر به شهرها و ایجاد و تقویت بازارچه‌های مرزی می‌شود که به تحلیل پاسخ‌های مربوط به هر کدام پرداخته می‌شود.

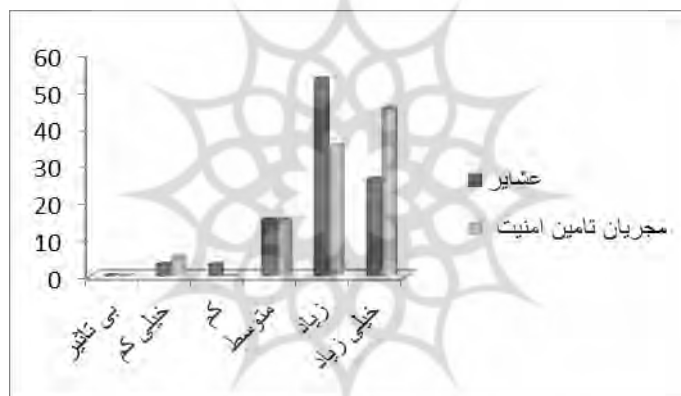
نمودار 2-1- تأثیر قاچاق کالا در بروز ناامنی مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، قاچاق کالا تأثیر زیادی در بروز پدیده ناامنی دارد و از نظر مجریان تأمین امنیت استان، این تأثیر خیلی زیاد می‌باشد. می‌توان گفت هر دو بازیگر برای این عامل اهمیت خاصی قائل‌اند. شاید یکی از دلایل اختلاف نظر جزئی آنها، ذی نفع بودن برخی از افراد عشایر در مسأله قاچاق کالا و مشارکت آنان در این مسأله است. در مجموع هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

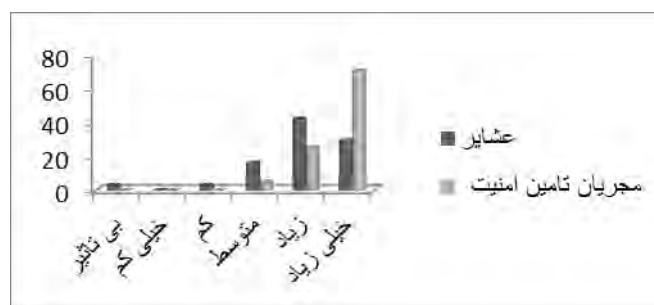
نمودار 2-2- تأثیر اشتغال در بروز ناامنی مرزی استان خراسان جنوبی

اشتغال از جمله مفاهیمی است که به صورت غیرمستقیم می تواند در مسأله امنیت مرزی اثرگذار باشد. نبود فرصت های شغلی در مناطق مرزی باعث خواهد شد تا جمعیت مناطق مرزی، به ویژه جمعیت جوان کاهش یابد و منطقه خالی از سکنه گردد که این خود آغاز ناامنی مرزی خواهد بود. از نظر عشایر مسأله اشتغال در خارج از منطقه مرزی تأثیر زیادی در بروز ناامنی دارد و از نگاه مجریان تأمین امنیت تأثیر این شاخص خیلی زیاد است. هر دو بازیگر در شاخص زیاد تقریباً نگاه مشابهی دارند.

نمودار 3-2- تأثیر مهاجرت جوانان در بروز ناامنی مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، مهاجرت جوانان تأثیر زیادی در بروز پدیده ناامنی دارد و از نگاه مجریان تأمین امنیت، اثرگذاری این مسأله خیلی زیاد است، یکی از دلایل مهم اختلاف نظر دو بازیگر، نگاه متفاوت شان به مسأله مهاجرت است. مجریان تأمین امنیت مهاجرت را باعث خالی از سکنه شدن مرزها می دانند اما عشایر آن را در جهت پیشرفت و شرایط بهتر زندگی برای جمعیت عشایری می دانند. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

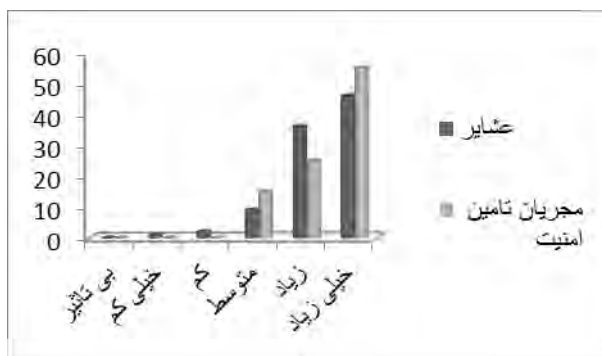
نمودار 4-2- تأثیر ارتقای بازارچه های مرزی در ارتقای امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، ایجاد و تقویت بازارچه های مرزی تأثیر زیاد و از نگاه مجریان تأمین امنیت استان، تأثیر خیلی زیادی بر امنیت منطقه دارد. یکی از دلایل اختلاف نظر جزئی دو بازیگر، نگاه اجرایی مبتنی بر واقعیات مجریان تأمین امنیت استان است (منظور

از واقعیات، درک بیشتر مزایای سیاسی، اقتصادی و ... بازارچه‌های مرزی توسط مجریان امنیت استان است). در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

3- بعد سیاسی

این بعد از امنیت اجتماعی شامل سؤالاتی پیرامون مسأله حضور آمریکا در افغانستان، اختلافات مذهبی، اختلاف بین دستگاه‌های اجرایی مرتبط با امور مرزی- عشایری و بهبود مناسبات سیاسی ایران و افغانستان می‌شود که به تحلیل پاسخ‌های مربوط به هر کدام پرداخته می‌شود.

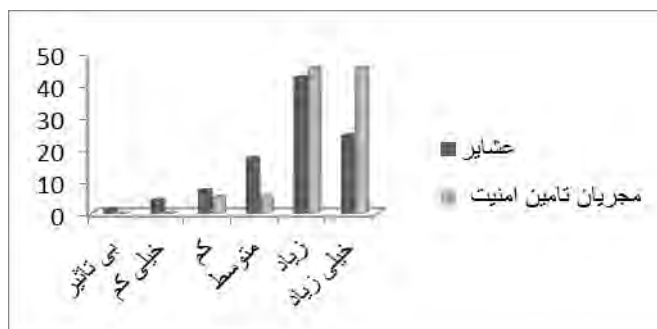
نمودار 1-3- تأثیر حضور آمریکا در افغانستان در بروز ناامنی مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر و مجریان تأمین امنیت، حضور آمریکا در افغانستان تأثیر خیلی زیادی در بروز پدیده ناامنی مرزی دارد. یکی از دلایل مهم این مسأله، اشتراک نظر هر دو بازیگر در تعریف مشترک از منافع ملی و شناسایی آمریکا به عنوان دشمن منافع ملی جمهوری اسلامی ایران است. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

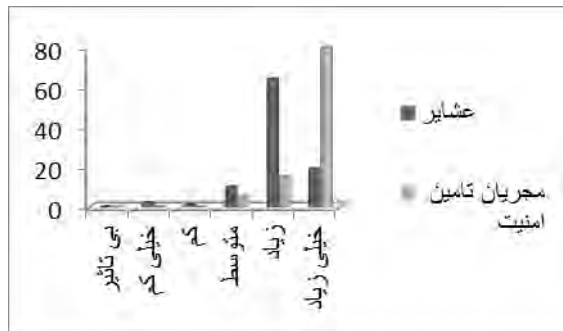
نمودار 2-3- تأثیر اختلافات مرزی در بروز ناامنی مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، وجود اختلافات مذهبی تأثیر زیادی بر ناامنی مرزی دارد و از نظر مجریان، این اثرگذاری خیلی زیاد است. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

نمودار 3-3- تأثیر اختلافات دستگاه‌های اجرایی - امنیتی در کاهش امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

از نظر مجریان تأمین امنیت استان، اختلاف میان دستگاه‌های اجرایی - امنیتی (دستگاه‌های اجرایی که در تأمین امنیت استان نقش دارند) تأثیر خیلی زیادی در کاهش امنیت مرزی دارد؛ ولی از نگاه عشایر، این تأثیر زیاد است. یکی از دلایل اختلاف نظر جزئی دو بازیگر این است که دستگاه‌های اجرایی با این امر به لحاظ شغلی ارتباط بیشتری دارند. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

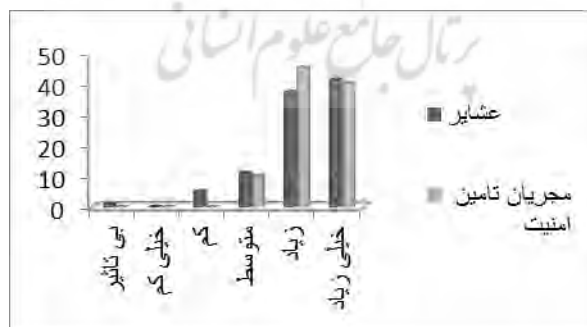

نمودار 3-4- تأثیر بهبود مناسبات ایران و افغانستان در ارتقای امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

از نگاه عشایر، بهبود مناسبات با افغانستان تأثیر زیاد و از نگاه مجریان تأمین امنیت، این امر تأثیر خیلی زیادی در تأمین امنیت استان دارد. به نظر می‌رسد دلیل این اختلاف جزئی بین دو بازیگر نگاه ملموس و اجرایی مجریان تأمین امنیت به این مسأله است. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

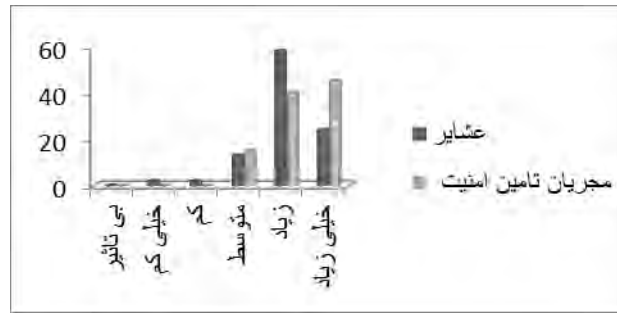
4- بعد فرهنگی - اجتماعی

بعد فرهنگی - اجتماعی شامل سؤالاتی پیرامون درگیری طوایف، پدیده قاچاق مواد مخدر و تأثیر آن در تغییر سبک زندگی عشایر این منطقه (اعتیاد، قاچاق فروشی و ناهنجاری‌های خانوادگی)، ورود نمادهای زندگی شهری (موبایل، سبک پوشش، تلویزیون و...) و تأثیر آن در تغییر سبک زندگی عشایری و تقویت نمادهای زندگی عشایری و تأثیر آن در تقویت هویت جوانان عشایر می‌شود که به تحلیل پاسخ‌های مربوط به هر کدام پرداخته می‌شود.

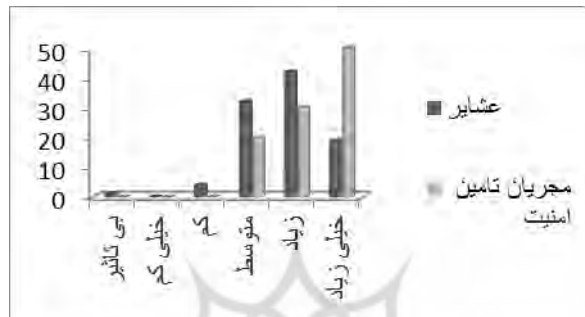
نمودار 4-1- تأثیر درگیری‌های طایفه‌ای در بروز ناامنی مرزی استان خراسان جنوبی

همان‌گونه که مشاهده می‌شود از نظر مجریان تأمین امنیت، وجود درگیری میان طوایف در بروز ناامنی تأثیر زیاد و از نظر عشایر، تأثیر خیلی زیادی دارد. یکی از دلایل این اشتراک نظر هر دو بازیگر در شاخص خیلی زیاد، تأثیر عینی و ملموس درگیری طوایف در به هم زدن امنیت مرزی استان است، هر چند شاخص خیلی زیاد عشایر، نشان دهنده نگرانی بیشتر آنها نسبت به مجریان تأمین امنیت از این مسأله می‌باشد. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

نمودار 2-4- تأثیر قاچاق مواد مخدر در تغییر سبک زندگی عشایر استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، پدیده قاچاق مواد مخدر تأثیر زیادی در تغییر سبک زندگی عشایر این منطقه دارد. از نظر مجریان تأمین امنیت استان، این مسأله تأثیر خیلی زیادی دارد. در مجموع می‌توان گفت از نظر هر دو بازیگر اهمیت این مسأله زیاد است.

نمودار 3-4- تأثیر ورود نمادهای زندگی شهری در تغییر سبک زندگی عشایر استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، ورود نمادهای زندگی شهری تأثیر زیادی در تغییر سبک زندگی عشایر دارد و از نگاه مجریان تأمین امنیت استان، این تأثیر خیلی زیاد است. یکی از دلایل مهم اختلاف نظر جزئی دو بازیگر، تمایل عشایر به ورود رفاه زندگی شهری در جهت کاهش سختی‌های زندگی عشایری است. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

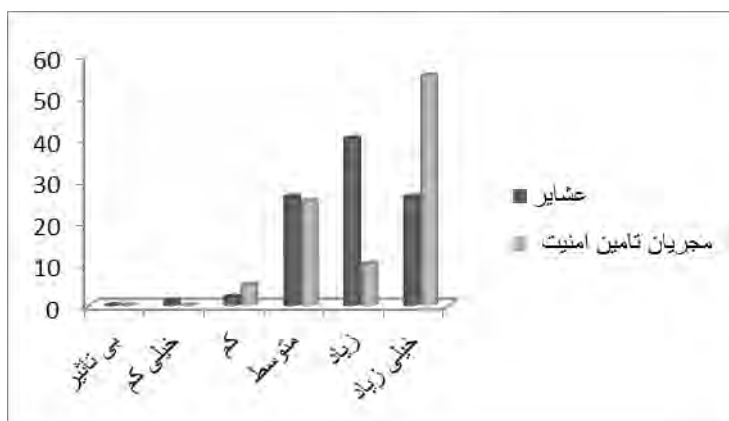

نمودار 4-4- تأثیر تقویت نمادهای زندگی عشایری در تقویت هویت جوانان عشایر استان خراسان جنوبی

مجریان تأمین امنیت و عشایر، تقویت نمادهای زندگی عشایری را در تقویت هویت جوانان عشایر بسیار زیاد تأثیرگذار می‌دانند. یکی از دلایل مهم اشتراک نظر دو بازیگر، دغدغه مشترک آنها در از بین رفتن هویت و سبک زندگی عشایری است. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

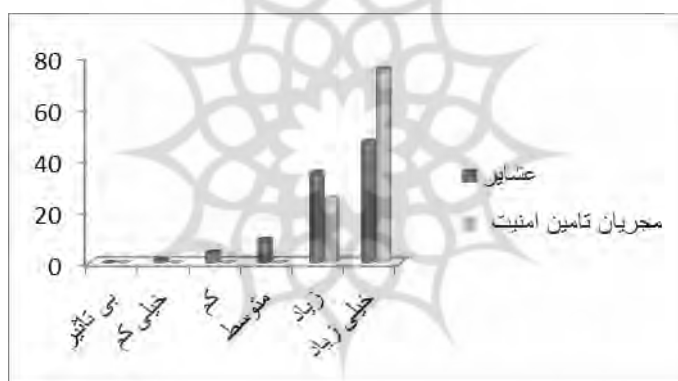
5- بعد زیست محیطی

این بعد از امنیت اجتماعی شامل سؤالاتی پیرامون کاهش میزان بارندگی و کمبود مراتع و چراگاه دام، اقدامات دستگاه‌های اجرایی در راستای آبخیزداری و تقویت مراتع دامی، توسعه کشاورزی جدید (حفر چاه عمیق) و کاهش چراگاه‌های سنتی دام و خشکسالی‌های چند سال اخیر و مهاجرت عشایر است که به تحلیل پاسخ‌های مربوط به هر کدام پرداخته می‌شود.

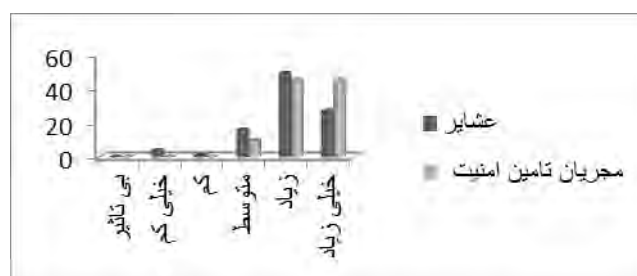
نمودار 5-1 تأثیر کاهش میزان بارندگی و کمبود مراتع در بروز پدیده ناامنی استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، کاهش میزان بارندگی و کمبود مراتع تأثیر زیادی در بروز پدیده ناامنی دارد. در حالی که از نظر مجریان تأمین امنیت استان، این عامل تأثیر خیلی زیادی دارد. در مجموع، هر دو بازیگر نگاه مشابهی به این مسأله دارند.

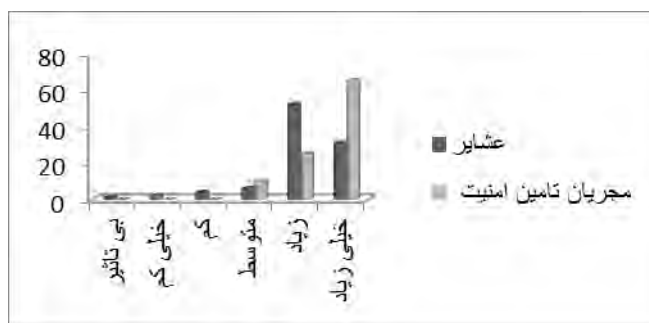
نمودار 5-2 تأثیر اقدامات دستگاه‌های اجرایی در زمینه آبخیزداری بر کاهش مهاجرت عشایر استان خراسان جنوبی

از نظر مجریان تأمین امنیت و عشایر، اقدامات دستگاه‌های اجرایی در زمینه آبخیزداری و تقویت مراتع دامی تأثیر خیلی زیادی در کاهش مهاجرت عشایر دارد. تمرکز هر دو بازیگر بر شاخص‌های زیاد و خیلی زیاد نشان‌گر اهمیت این مسأله در ذهن آنهاست. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

نمودار 5-3 تأثیر توسعه کشاورزی جدید در مهاجرت عشایر استان خراسان جنوبی

از نظر عشایر، توسعه کشاورزی جدید و کاهش چراگاه تأثیر خیلی زیادی و از نظر مجریان تأمین امنیت استان، تأثیر زیادی در مهاجرت عشایر دارد. یکی از دلایل مهمی که عشایر به این مسأله اهمیت بیشتری می‌دهند تجربه ملموس و عینی بحران مذکور است. در مجموع، هر دو بازیگر دیدگاه مشترکی نسبت به این مسأله دارند.

نمودار 4-5- تأثیر خشکسالی‌های چند سال اخیر در کاهش امنیت مرزی استان خراسان جنوبی

خشکسالی‌های چند سال اخیر و کاهش چراگاه‌های دام از نگاه عشایر تأثیر زیاد و از نگاه مجریان تأمین امنیت استان، تأثیر خیلی زیادی بر امنیت مرزی دارد. در مجموع، هر دو بازیگر نگاه مشابهی به این مسأله دارند.

سنجش و تحلیل میزان نزدیکی ذهنیت عشایر و مجریان امنیت استان در باب امنیت اجتماعی

برای سنجش و تحلیل میزان نزدیکی ذهنیت عشایر و مجریان امنیت استان در باب امنیت اجتماعی لازم است وزن و جایگاه هر کدام از ابعاد پنج‌گانه امنیت اجتماعی (سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی- اجتماعی و زیست محیطی) از نگاه مجریان تأمین امنیت استان و عشایر مشخص گردد. برای رسیدن به این مقصود نیاز است تا شاخص‌های پرسشنامه (بی تأثیر، خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) ارزش‌گذاری کمی شود. در این تحقیق ارزش‌گذاری کمی به صورت زیر انجام شده است:

بی تأثیر=0، خیلی کم=1، کم=2، متوسط=3، زیاد=4 و خیلی زیاد=5.

با توجه به ارزش‌گذاری شاخص‌ها، تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که اولاً در ذهنیت مجریان تأمین امنیت ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی و زیست محیطی، امنیت اجتماعی جایگاه برجسته و مهمی دارد. ثانیاً بعد فرهنگی- اجتماعی در ذهنیت ایشان، ارزش و جایگاه کمتری نسبت به چهار بعد دیگر امنیت اجتماعی دارد. در حالی که در ذهنیت عشایر بعد فرهنگی- اجتماعی از جایگاه نسبتاً بهتری نسبت به چهار بعد دیگر امنیت اجتماعی برخوردار است. در مجموع، می‌توان گفت ذهنیت هر دو بازیگر از ابعاد پنج‌گانه امنیت، برداشت تقریباً مشابهی دارند و هر دوی آنها روی شاخص‌های نزدیک به هم "زیاد" و "خیلی زیاد" تمرکز بیشتری دارند.

نتیجه

استان خراسان جنوبی هم‌چنان که گفته شد به‌رغم داشتن مرز مشترک و همجواری با کشور افغانستان - یکی از ناامن‌ترین کشورهای منطقه به دلیل حضور نیروهای خارجی، گروه‌های تروریستی، تولید مواد مخدر، نبود حکومت مرکزی قدرتمند و است- و هم‌چنین استان‌های کرمان و سیستان و بلوچستان - که به دلیل قاچاق مواد مخدر و مسأله اشرار، امنیت شکننده و

آسیب‌پذیری دارند- جزء امن‌ترین استان‌های کشور است. همین مسأله این سؤال را مطرح می‌نماید که دلایل امنیت بالای استان خراسان جنوبی چیست و چه عواملی در ایجاد و مانایی این امنیت پایدار اجتماعی نقش دارند؟

تحقیق حاضر با انجام مطالعات اولیه به این نتیجه رسید که امنیت مقوله‌ای ذهنی است و بر همین اساس، فرضیه‌ای مطرح نمود که شاید یکی از دلایل عمده وجود امنیت اجتماعی بالا در استان خراسان جنوبی ذهنیت مشترک بازیگران مهم، یعنی مجریان تأمین امنیت استان و افراد جامعه، که در سایه این امنیت زندگی می‌کنند و در عین حال، به برقراری و ماندگاری امنیت اجتماعی نیز کمک می‌کنند، می‌باشد. نویسندگان در جهت به‌دست آوردن نتایج واقعی‌تر از این تحقیق، دست به مطالعه موردی و پیمایشی موضوع زده و دو جامعه آماری مشخص نمودند. گروه اول عشایر مرزی استان به‌عنوان بازیگرانی که هم از امنیت اجتماعی استفاده می‌کنند و هم در برقراری و ماندگاری آن نقش دارند. گروه دوم مسؤولین اجرایی استان که در نهادهای مرتبط با موضوع امنیت اجتماعی همانند حوزه سیاسی- امنیتی استانداری، حوزه اجتماعی استانداری، حوزه اشتغال استانداری، شورای تأمین استان، سازمان عشایری استان، فرمانداری‌های مرتبط، بخش‌داری‌های مرتبط، شورای اسلامی مناطق عشایری و نهادهای نظامی به‌عنوان بازیگران تأمین امنیت استان نقش آفرینی می‌کنند.

بررسی‌های این تحقیق نشان می‌دهد که در استان خراسان جنوبی ذهنیت مشترک نسبتاً زیادی میان عشایر و مجریان تأمین امنیت در تعریف، آسیب‌ها و راهکارهای ارتقاء امنیت اجتماعی وجود دارد و هر دو بازیگر، دیدگاه تقریباً مشابهی نسبت به ابعاد پنج‌گانه امنیت اجتماعی دارند، گرچه در بعضی از مسائل اختلافات ذهنی جزئی نیز بین دو بازیگر وجود دارد که می‌توان آن را اولاً ناشی از ذهن کلی‌نگر (دغدغه‌های کلان) مجریان تأمین امنیت استان و ذهن جزئی‌نگر (دغدغه‌های جزئی) عشایر دانست و ثانیاً به این مسأله توجه کرد که بازیگر اول نسبت به همه‌ی مسائل نگاه امنیتی دارد؛ اما بازیگر دوم نسبت به برخی از مسائل نگاه غیر امنیتی دارد.

منابع:

1. ابراهیمی، نبی‌الله (1386). "تاملی بر مبانی و فرهنگ مکتب کپنهاگ". فصلنامه سیاست خارجی، سال بیست و یکم، ش 2 (پائیز): 458-439.
2. افتخاری، اصغر؛ نصیری، قدیر (1383). روش و نظریه در امنیت پژوهی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
3. بوزان، باری (1378). مردم، دولتها و هراس. ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
4. بوزان، باری؛ ال، ویور (1383). "مناطق و قدرت‌ها: ساختار امنیت بین‌المللی"، ترجمه قدیر نصیری. فصلنامه مطالعات راهبردی، سال هفتم، ش 24 (بهار): 358-343.
5. ترابی، یوسف؛ گودرزی، آیت (1384). "ارزش‌ها و امنیت اجتماعی". در: مجموعه مقالات همایش امنیت اجتماعی. گردآوری معاونت اجتماعی ناجا. تهران: گلیپوه.
6. زنگی آبادی، علی؛ زنگنه، مهدی (1381). "سنجش امنیت اجتماعی در بین شهروندان شهرهای کوچک و مرزی (مطالعه موردی: شهر خواف)"، فصلنامه دانش انتظامی، دوره سوم، ش 13 (بهار): 65-41.
7. سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال 1390 برگرفته از سایت مرکز آمار ایران (ir.org.amar.www).
8. عبدالله‌خانی، علی (1381). نظریه‌های امنیت. تهران: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی؛ ابرار معاصر.

۹. شاطری، مفید (1391). جغرافیای تاریخی و فرهنگی درخش. مشهد: پاپلی.
۱۰. کرامتی، مهدی (1385). "بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین شهروندان مراکز استان های کشور (پیمایش دوم)". فصلنامه امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا، دوره چهارم، ش 6 و 7 (زمستان): 143-121.
۱۱. نصیری، حسین (1384). "امنیت ملی پایدار". اطلاعات سیاسی- اقتصادی، سال نوزدهم، ش 215-216 (تابستان): 82 - 89.
۱۲. ناجا (1383). "بررسی میزان احساس امنیت اجتماعی در بین حاشیه نشینان تهران بزرگ به تفکیک مناطق". تهران: ناجا، معاونت اجتماعی و ارشاد.
۱۳. نویدنیا، منیژه (1385). "گفتمانی پیرامون امنیت اجتماعی". فصلنامه مطالعات امنیت ملی اجتماعی، معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا، دوره سوم، ش 4 و 5 (پائیز و زمستان): 21-55.
۱۴. Bilgin, Pinar; Booth, Ken; Jones, Richard Wyn (1998). "Security Studie ,The Next Stage? ", Inverno 98, N 48-2. Series, p 131-157.
15. Buzan, Barry; Wearver ,Ole (1998) "Libralism and security: the contradictions of the liberal leviathan ". Copenhagen peace research institute (COPRI Working papers, 40 pages, Volume 23.
16. Buzan, Barry; Wearver ,Ole; Jaap ,de Wilde (1998) "Security: A New Framework for Analysis, Colorado, Lynne Rienner Publisher.
17. Roe. paul (1996). "The societal security Dilemma" copenhagen peace research institute (ccopRI) working papers.